

© JEAN KOENE 1993

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

Jonathan 'in de lijst van zijnen tijd'

Johannes Petrus Hasebroek (1812-1896)

JONATHAN ‘IN DE LIJST VAN ZIJNEN TIJD’

Op een dinsdag in maart van het jaar 1849 liep over de heide bij Rijen een man. Hij was niet echt jong meer, maar ook nog niet oud, zo tegen de veertig en al een beetje grijzend aan de slapen. Om vijf uur die morgen was hij in een rijtuig gestapt, dat hem een half uur later had afgezet aan de rand van de heide. In de stad had hij niet willen blijven, in het gewoel van de menigte. Daarom zocht hij nu hier zijn weg over de schrale, nog bijna winterse heide naar een rustige plek nabij de grote weg die van Tilburg naar Geertruidenberg leidde. Daar wilde hij het moment afwachten, in stilte, alleen met zijn verdriet.

In het niet veraf gelegen Oosterhout begonnen klokken te luiden en kort daarop hoorde hij in de verte het gebulder van een kanon. Hij wist dat voor het paleis in Tilburg nu beweging kwam in de stoet die het dode lichaam van koning Willem II meevoerde naar Geertruidenberg, waar het zou worden ingescheept naar Rotterdam.

De man op de heide, een predikant uit Breda, droeg de overledene een warm hart toe en zijn droefheid was onbeschrijfelijk. Toch zou hij enige tijd later naar de pen grijpen om in een geschrift vast te leggen, hoe het kwam dat de dood van deze koning hem zo diep had getroffen.

ORANJEGEZIND

O, de liefde voor Oranje is bij den waren Nederlander nog iets meer dan een woord. Wie de geschiedenis des Vaderlands gelezen heeft (...) die vraagt niet aan een ander, of het verstandig, of het constitutioneel, of negentiendeneeuwsch is, den zoon der Oranjes tegen te juichen.

Deze jubeltonen noteerde hij jaren eerder, in 1842, toen Willem II inmiddels als opvolger van zijn vader de troon had bestegen. De liefde die de man voelde voor het koningshuis, was overigens niet alleen gewekt door het lezen over de *Vaderlandsche Historie* in de boeken van Wagenaar en van Bilderdijk. Die liefde vond een diepere grond in zijn respect voor het erfelijke, éénhoofdige gezag. Zo'n gezag was immers een schitterend zinnebeeld voor het gezag van de éne God, die over de mensheid en heel speciaal over Nederland waakte.

De eerbied voor het koningschap is ons, onderdanen van den Koning der koningen, van wiens Majesteit het koningschap in iederen vorm slechts een afschaduwing is, iets natuurlijks, – iets instinktmatig, had ik haast gezegd.

Voor de koning die nu, in 1849, ten grave werd gedragen, voelde hij echter meer dan de liefde en de eerbied die hij aan een vorst verschuldigd meende te zijn. Met deze koning voelde hij zich inniger verbonden dan met iedere andere telg van het geslacht Oranje. Hij had hem vaker van dichtbij gezien, hem persoonlijk mogen ontmoeten en uit zijn mond de treffende woorden kunnen vernemen: 'Ik heb slechts één hartstocht, dien van bij mijn volk bemind te zijn!' Die koning werd inderdaad bemind door zijn volk, vooral door de Tilburgenaren, maar misschien wel het meest door Jonathan. Jonathan, zo heette de man die daar op de heide bij Rijen zijn laatste opwachting bij de koning wilde maken.

In 1831 had Jonathan onder het commando van deze Oranje-held, die voorheen bij Quatre-Bras en Waterloo triomfen had gevierd tegen het leger van Napoleon, mogen deelnemen aan de Tiendaagse Veldtocht tegen de Belgen. Onuitwisbaar was in zijn herinnering het beeld van Prins Willem in de strijd bij Beringen en bij Hasselt en voor de poorten van Leuven.

Nog zie ik hem, met het prachtige zwaard aan de zijde (...) Maar vooral nog zie ik hem met die rustige houding, die rust inboezemde ook aan de bekommerdste, moed aan de versaagde gemoederen, met dien helderen oogopslag, die van de vrolijkste geestdrift glinsterde, en met die geheel onbeschrijflijke uitdrukking van strijd lust...

SOLDAAT

Jonathan heette in werkelijkheid Johannes Petrus Hasebroek. In 1849, toen de koning stierf, was hij Nederlands Hervormd predikant in Breda, dicht bij Tilburg. Tilburg was de geliefde stad van de prins en de latere koning Willem II, die hij op het slagveld van zo nabij had meegemaakt.

Een speciale liefde voor de Oranjes had Johannes Petrus Hasebroek zeker niet van huis uit meegekregen. Hij was in 1812 in Leiden geboren in een gezin waar 'vroomheid en melancholie heersten', maar dat niet vervuld was van overmatige sympathieën voor het huis van Oranje. Zijn grootvader J.P. Kleyn was een vriend geweest van Jacob Bellamy, de vurige patriot, die in een van zijn gedichten de stadhouder van Oranje had betiteld als 'een verrader des Vaderlands'. Zijn grootmoeder en haar broer dominee W.A. Ockerse waren bewonderaars van deze patriottische dichter en juist met hen had Johannes Hasebroek in zijn kinderjaren bijzonder veel op. 'Ockerse was een man vol van Bataafsche Geestdrift,' schreef Jan ten Brink over hem.

Op zijn elfde jaar ging Johannes Petrus naar de Latijnse School in Leiden en in 1829 begon hij aan de Hogeschool met zijn studie in de theologie. Een jaar later – om precies te zijn: op 5 oktober 1830 – riep koning Willem I de Noord-Nederlanders te wapen, om de strijd aan te binden met de Zuid-Nederlanders, de Belgen, die onafhankelijk wilden worden. Zijn oproep vond veel weerklank onder de Leidse studenten. Hasebroek was een van de eersten die zich aanmeldde bij de Compagnie Vrijwillige Jagers die uit de studenten zou worden samengesteld.

Bij die compagnie bevond Hasebroek zich in het gezelschap van studiegenoten, die naderhand in Nederland naam hebben gemaakt. Gerrit van de Linde, de latere Schoolmeester, behoorde tot diegenen die getekend hadden voor de krijgsdienst, evenals Jan Pieter Heye, de dichter van kinderliedjes, die een eeuw trotserende faam verwierf met zijn sinterklaasliedje: 'Zie de maan schijnt door de bomen'. Meer evergreens van hem zijn te vinden in de zangboekjes voor kinderen: 'Een karretje op de zandweg reed' en 'Duifje met je blanke veren'. Maar nu was er geen tijd voor kinderliedjes. Het vaderland riep! En ziedaar, zegt Ten Brink, 'ettelijke toekomstige predikanten, artsen en advocaten blaakten nu alleen van louter liefde voor den praktischen wapenhandel'.

Veel ouders stonden hun zonen af aan het leger van de koning, maar dat deden ze niet allemaal. Daardoor kon het voorkomen dat studenten tegen de wens van hun ouders in dienst traden. Een van hen was de student H. Tollens, zoon van de geliefde 'volksdichter' Hendrik Tollens. Als excuus voor zijn ongeoorloofde optreden voerde de student aan: 'Dan had mijn vader het "Wien Neêrlands bloed" maar niet moeten schrijven!'

De Leidse studenten marcheerden onder luide toejuichingen af naar Breda, kwamen vervolgens in Oisterwijk terecht en werden daarna langere tijd gelegerd in Eindhoven. Ze namen deel aan de strijd bij de Belgisch plaatsen Beringen en Hasselt. De oorlog eindigde nadat ze Leuven hadden helpen innemen. Verschillende studenten-Jagers raakten gewond in de strijd en een van hen sneuvelde. Beekman heette hij. In de Pieterskerk in Leiden kreeg hij een eregraf.

STUDENT

Nadat de Jagers waren teruggekeerd, wachtte hen weer het gewone studentenleven. Ook Hasebroek ging weer aan de slag en 'hechtte zich – naar het woord van Ten Brink – het meest aan Van der Palm, wiens welsprekendheid, verhoogd door hoffelijke en aangename manieren, zijn hart stal'. Medestudenten van Hasebroek waren: J.P. Heye, Gerrit van de Linde en R.C. Bakhuizen van den Brink. Later voegde Nicolaas Beets zich bij hen.

Van tijd tot tijd schreef Hasebroek een gedicht voor de Leidse Studenten-Almanak en later voor de Muzen-Almanak. Almanakken waren in die dagen bijzonder populair. Het waren eigenlijk kalenders, uitgevoerd in de vorm van een boek en, naar gelang de doelgroep, ruim aangevuld met teksten van uiteenlopende aard. Litteraire almanakken bevatten gedichten en naderhand ook prozateksten.

Kneppelhout (Klikspaan) vertelt in zijn *Studentenleven* over een vereniging die door een achttal Leidse studenten was opgericht en regelmatig vergaderingen belegde in De Burg. Het was de 'Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid'. Kneppelhout was zelf een van de oprichters, evenals Hasebroek en Robidé van der Aa. De jongere Beets kwam er later ook bij. De rederijkerskamer was een oefenschool voor welsprekendheid en voordracht. De leden ervan hadden een gemeenschappelijke verering voor 'de grijze Van der Palm, die er vaker als welkome gast werd begroet, een eer die ook Jacob Geel ten deel viel.

Hasebroek was heel erg actief. Hij schreef niet alleen gedichten, maar leverde ook vertalingen van buitenlandse schrijvers. Hij vertaalde onder meer een aantal gedichten van de Engelse romanticus Thomas Moore (1779-1852), – niet te verzevellen met de zestiende-eeuwse humanist Thomas More.

PREDIKANT

Na zijn examen aan de Hogeschool in Leiden (1836) werd Hasebroek beroepen als predikant in het plaatsje Heiloo bij Alkmaar. 'Ik nam afscheid van mijn 'Sweet two and twenty', van geheel mijn dichterlijke jeugd', schreef hij later daarover. De pastorie die hij, samen met zijn zus Elisabeth, in Heiloo bewoonde, werd al gauw het middelpunt van een interessant letterkundig leven. Gasten die daar geregeld verschenen, waren zijn vrienden van de Leidse rederijderskamer Kneppelhout en Beets, maar ook anderen, zoals de bekende schrijfster van historische romans Geertruida Bosboom-Toussaint, die toen nog gewoon Truitje Toussaint heette. Ook Potgieter en Bakhuizen van den Brink kwamen van tijd tot tijd binnenvallen.

Nicolaas Beets ondernam bijzonder graag de reis naar Heiloo, om zijn goede vriend Hasebroek te bezoeken, maar vooral ook om zijn opwachting te maken bij de aanzienlijke familie Van Foreest, die daar huize 'Nyenburgh' bewoonde. De dochter, Aleida van Foreest, een nichtje van Van der Palm, had namelijk zijn hart voor altijd gestolen.

SCHRIJVER

Potgieter, die in 1837 *De Gids* mee oprichtte en in dat tijdschrift veel van zijn energie stak, vond blijkbaar ook nog tijd om een keer of drie een almanak samen te stellen. Voor dat jaarboekje, dat de naam *Tesselschade* meekreeg, zocht hij de medewerking van jonge schrijvers die iets nieuws wilden brengen. Nu had hij vaker brieven ontvangen van de jonge predikant uit Heiloo en opgemerkt dat die met een vaardige pen geschreven waren. Hij verzocht Hasebroek, een bijdrage te leveren voor *Tesselschade*, maar die durfde dat niet aan. Beets moest erbij worden ingeschakeld en waarschijnlijk nog een paar anderen, om Hasebroek zover te krijgen. Je hebt ons in je brieven zo leuk verteld, hoe je de krant leest, zeiden ze tegen hem, verwerk dat nu eens tot een stukje voor *Tesselschade*. Hasebroek bezweek voor de aandrang en schreef het stuk 'De Haarlemsche Courant' voor de *Tesselschade* van 1838. De lof die hij daarmee oogstte, spoorde hem aan tot het schrijven van stukjes in dezelfde trant. Een oud herinneringsalbum, zijn huisklok, de stamboom die genoteerd was in zijn Statenbijbel, het kon allemaal dienen als uitgangspunt voor een mijmerende beschouwing. Het schrijven van prozateksten beviel hem blijkbaar erg goed, want in 1840 kon hij al een boek met zijn verzamelde opstellen laten verschijnen. Dat was het boek *Waarheid en Droomen*, uitgebracht onder de schuilnaam Jonathan. Bij het publiek viel het erg in de smaak.

Het boek *Waarheid en Droomen* werd in de jaren die volgden vele malen herdrukt en steeds verder uitgebreid. De eerste vier drukken verschenen bij uitgeverij F. Bohn in Haarlem, de volgende drukken bij E.J. Brill in Leiden en bij Cohen in Arnhem/Nijmegen. De zesde druk van *Waarheid en Droomen*, die ik helaas nooit heb mogen aanschouwen, moet bijzonder fraai zijn uitgevallen. Het was wat ze noemden een 'prachtuitgaaf, verlucht met tien etsen, die ontworpen waren door de zoon van de veelgeroemde etser Willem Steelink. De zevende druk, waarvan ik een exemplaar bezit, wordt in de Voorrede gepresenteerd als een uitgave 'in minder rijke kleeding' dan de vorige, maar is niettemin heel erg mooi. Het boek is gebonden in een rode linnen band, versierd met een rood-zwart reliëf en bedrukt met gouden letters. Het is uitgevoerd in verguld op snee en bevat een fraaie ets van Steelink.

Ik bezit ook een tiende druk: groot formaat, leren rug en met een Naschrift over 'de geschiedenis van het boek'.

Waarheid en Droomen is naar mijn oordeel een bijzonder boek. De Vooy's typeert het als 'een bont mengsel (...) waarin men alle gemeenschappelijke trekken van de romantiek bijeen vindt'. Hasebroek spreekt zelf spottend van zijn hutspot, zijn 'olla-podrida' of, minzaam, van zijn 'bloemeke'. Het boek geeft uitdrukking aan het levensgevoel van iemand uit een andere tijd, maar daarmee is niet alles gezegd. Bij het lezen word je voortdurend getroffen door het springlevende en waarachtige beeld dat de schrijver van zichzelf weet te schetsen. Je ziet hem 'in een huiselijken leunstoel (...) zitten mijmeren en peinzen'. 'Ik geef mij gelijk ik ben', zegt hij zelf, en als lezer wil je hem daarin op zijn woord geloven. De schrijver komt uit zijn boek te voorschijn, zonder vermomming, met zijn conservatieve ideeën, zijn ouderwetse geloofsopvattingen, zijn eenzaamheid, zijn doodsverlangen en zijn zachtmoedigheid.

ANTI-REVOLUTIONAIR

In de tijd van Jonathan waarde een schim rond door Nederland: 'de schim van Bilderdijk'. De eigenzinnige en oerconservatieve dichter Willem Bilderdijk was in 1831 overleden, maar zijn geest was blijven doorwerken in de hoofden, harten en geschriften van veel bewonderaars. Het meest opvallend manifesteerde die geest zich in de tot het Christendom bekeerde jood Isaac da Costa. In 1823, een jaar na zijn toetreding tot de Nederlands Hervormde Kerk, publiceerde hij een boekwerkje: *Bezwaren tegen den geest der eeuw*. De schrijver was toen vijfentwintig jaar, maar vertolkte de denk- en gevoelswereld van vóór de Franse Revolutie. Als een bezeten taalvirtuoos ging hij te keer tegen alles wat de denkers van de achttiende eeuw hadden verkondigd. Volgens Da Costa hadden zij 'de vervallen mensch' op 'den troon der Godheid' geplaatst. De leer van het Christendom hadden zij 'bespot, verdraaid, belasterd' en een nieuwe zedelijkheid gepredikt 'buiten de godsdienst', slechts 'bruikbaar tot in stand houding der maatschappij, maar zeer zeker van geen betekenis hoegenaamd ter opleiding van den mensch tot eene meer dan aardse betrekking'. Voltaire met zijn *Candide* was bij Da Costa de gebeten hond, evenals Rousseau met 'zijne onbeschaamde Confessions'. 'Verdraagzaamheid en menscheit' waren hun nieuwe idealen, riep Da Costa uit, maar waar hebben die toe geleid? Tot 'de Robespierre's, de Marat's, de Danton's (...) en zoo vele andere helsche gruwelen van den Geest der Eeuw'. Da Costa is vervuld van afschuw en verontwaardiging. De wetenschap is volgens hem op het verkeerde spoor, net zo goed als de politiek met zijn omwentelingen, zijn onttroning van vorsten en zijn haastig opgestelde constituties. In Groen van Prinsterer vond hij een geestverwant en met hem samen kon hij de grondslag leggen voor een politieke stroming die lange tijd doortrokken zou blijven van Bilderdijks geest: de Anti-Revolutionaire beweging.

Na Da Costa's dood bezorgde Hasebroek de uitgave van zijn verzamelde dichtwerken. 'Niemand vormde zich een beter en helderder voorstelling, een sprekender beeld van den mensch en den dichter Da Costa dan Hasebroek', schreef Jan ten Brink. Hasebroek bewonderde Da Costa en deelde ongetwijfeld zijn ideeën, maar was een heel andere persoonlijkheid. Hasebroek, die door Jonathan vereeuwigd

werd, was een gevoelige, naar het droefgeestige zwemende mijmeraar. Geen vechter, en dat was Da Costa juist wel.

Net als Da Costa is Jonathan niet ingenomen met de ontwikkelingen die zich in zijn tijd voordoen. Men is begonnen, schrijft hij, 'met den Koning des hemels te onttronen' en daarna heeft men de koning der aarde tot 'onderdaan zijner onderdanen' gemaakt. Het voltrekt zich allemaal overeenkomstig

de theorie, die in de vorige eeuw door Marat en Robespierre geleerd, en door hen met proeven op Lodewijk XVI en Maria Antoinette bloediger gedachtenis in praktijk gebracht is.

Maar, voegt Jonathan daaraan toe, die 'koorts' is nu gelukkig overgegaan:

den Hemel zij dank! na vele aderlatingen en een gestreng dieet, onder de homoeöpatische behandeling van den Korsikaanschen Wonderdokter. (...)

Nederland! moogt gij het nooit vergeten, welk een voorrecht ons God tot op dezen dag in het behoud van een erfelijk en wezenlijk koningschap liet, en eeuwig blijve van onzen grond geweerd de invloed der voorstanders dier valschelijk genaamde vrijheid.

Maar Jonathan heeft ook een boodschap voor de koning. Hij herinnert hem aan de plichten en verplichtingen die hij als 'zoon der Oranjes' heeft ten opzichte van zijn volk, dat een verbond heeft gesloten met de Oranjes omwille van de 'Vader des Vaderlands (...) Vader der Nassaus' Willem van Oranje.

Jonathan is optimistischer dan Da Costa. Van het vooruitgangsgeloof uit zijn tijd heeft hij toch iets meegekregen. Hij 'ziet de toekomst met vertrouwen tegemoet'. Dat vertrouwen berust evenwel niet op een 'mensenwoord, maar op het woord van den God van Nederland (...) die belooft, dat hij niet varen laat de werken zijner handen'.

LA DERNIÈRE PENSÉE

Toen Jonathan zijn eerste drukken van *Waarheid en Droomen* publiceerde, was hij nog ongetrouwd, 'een oud vrijer'. Hij woonde toen in Heiloo in zeer innige verhouding met zijn zus, de schrijfster Elisabeth Hasebroek, die in Jonathans boek de naam kreeg van Editha.

Editha...

wanneer heeft de vriendelijke mij ooit iets geweigerd, waarop mijn hart gesteld was, indien zij het mij toestaan kon? De lieve zuster! die mij zo vaak het woord op de lippen heeft gebracht:

O, Zusterliefde is de edelste van allen!

Daar mengt zich drift noch woeste hartstocht in.

Jonathan is een gevoelige, kwetsbare man. Emoties die hij ondergaat, kan hij niet verbergen. Ze tekenen zich af op zijn gezicht.

Wat in mijn hart omgaat, verraaft zich dadelijk over mijn geheele wezen (...) Als ik iets zie of hoor dat mijn bewondering, geestdrift of verontwaardiging gaande maakt, dadelijk werpt de springvloed mijns harten zijn purper omhoog en overstroomt mijn anders bleek gezicht met een gloeiende blos; verneem of aanschouw ik daarentegen iets, dat mijn mededoogen of smartgevoel opwekt, terstond is de wel mijner tranen in beweging gebracht.

Soms, zegt hij, blijven de tranen weg en drukt alleen een beklemming op mijn keel. Hoe hij ook probeert zijn verdriet te verbergen, Editha heeft het meteen in de gaten en kan door haar spot de beklemming verdrijven.

Vruchteloos is het dat ik met een gezicht zoo onnoozel als ik kan binnenkom, en met een stem, zoo gemaakt onverschillig als mij maar mogelijk is, over onverschillige dingen spreek; zij heeft mij alleen aan te zien om met een spottende lach uit te roepen: 'Jonathan heeft weêr geesten gezien!'

Editha kan hem altijd weer troosten en weer echt gelukkig maken door op haar piano te spelen, bij voorkeur zijn meest geliefde stuk muziek: 'La dernière pensée musicale' van Weber.

DE ONVERANDERLIJKE JONATHAN

Troost heeft Jonathan vaak nodig, want hij vertoont melancholische trekken die hem dikwijls verlangend doen uitzien naar de dood. Een van zijn meest dierbare bezittingen is zijn huisklok, waaraan hij in zijn boek een bedrukte mijmering heeft gewijd. Die klok is geen vrolijke klok, want zij herinnert hem voortdurend aan de dood. Misschien werd ze daarom door de lezers uit zijn tijd als Jonathans meest kenmerkende stuk huisraad beschouwd. Hij zegt het zelf:

Het is waar, dat men een somberen gast in huis haalt. Zoo kan ik bij voorbeeld mijn klok nooit aanzien of dadelijk valt mijn oog op de spreuk, die hij voert: *Una ex his hora mortis*. Een van deze is uw doodsuur.

Het verhaal 'De Huisklok' werd in het Engels vertaald en gepubliceerd in *The Railway and Steamboat Companion* van 1844 en het zal de Engelse treinreizigers tussen de rails niet in opgewekte stemming gebracht hebben. De tekenaar Steelink maakte een ets die ons Jonathan toont, peinzend in zijn stoel en met de blik gericht op die klok. De ets was bestemd voor de 'prachtuitgaaf' van *Waarheid en Droomen*, maar ze werd in verkleinde vorm ook in de volgende druk opgenomen.

Toen Hasebroek de eerste druk van zijn *Waarheid en Droomen* de wereld in zond, was hij achten-twintig jaar. Hij deed het echter voorkomen alsof het boek geschreven werd door een oude man op zijn levensavond. Hasebroek had Engelse boeken gelezen, boeken van Charles Lamb en Lawrence Sterne. Aan Lambs *Essays of Elia* ontleende hij zijn pseudoniem Jonathan en hij spiegelde zich aan de gestalte van Sternes Yorick: 'O, dat ik voor een oogenblik de pen van Yorick had'.

Jonathan is een mijmeraar en een twijfelaar die ouderwetse opvattingen en bespiegelingen met de nodige zelfspot weet te brengen. Ouderwets is hij en dat beseft hij zelf terdege.

Ach, ik ben, om met Bilderdijk te spreken, maar een 'Jasper ouderwetsch' en zal het, vrees ik, blijven.

De 'oud vrijer' Jonathan heeft ooit de liefde gekend, maar het is anders gelopen dan hij het had gewenst. Een van zijn vrienden ging er met zijn geliefde vandoor en hijzelf bleef dromend achter. Van tijd tot tijd ziet hij haar en de oude vriend nog wel eens, maar het is nu niet meer wat het vroeger was. Een enkele keer verschijnt haar oude beeld nog wel eens voor zijn geestesoog:

een der liefelijkste verschijningen die ooit mijn oog verrukten. Zij was blank als een engel, en, zoo haar haar niet zoo wit was als sneeuw, het scheen toch sneeuw, door de zon verguld; ook droeg zij altijd een wit kleed, en had daarbij iets in de oogen, dat de begoocheling volkomen maakte. Maar zij was teêr, ongelooflijk teêr! haar middel was zoo tender, dat men vreesde, als zij zich boog, moest zij knakken als een bieze...

Was het vreemd, dat zij vele bewonderaars had? Vreemd was het evenwel, dat er niemand aan scheen te denken om naar haar hand te staan. Dit was het gevolg van haar Engelen-natuur; het gevoel van ontzag, dat zij inboezemde, maakte, dat men het denkbeeld om haar te bezitten als iets ongerijmds verwierp. In de droomen des jongelings kwam zij voor als de toovergodin, die zijn liefde beschermt, nooit als de schoone Prinses, naar wier gunst hij stond. Zij had honderd aanbidders, maar geen enkelen minnaar.

Tot de prins in haar leven verschijnt, in de persoon van Alfred, die haar gewoon tot vrouw neemt. Als Jonathan hen jaren later op een kaartavondje ontmoet, staat hij verbaasd over de verandering die zij heeft ondergaan.

Haar oogen waren van het verrukkelijkste blauw, en haar huid van een verblindende blankheid. Echter vond ik haar niet onwederstaanbaar; zij had iets onverschilligs, iets prozaïsch in haar wijze van spreken en doen, dat met haar blond-blauw voorkomen in openlijken strijd was. Zij dronk met haar fijne beeldig besneden lippen haar glaasje bisschop met een genoegen, met een sybaritisch welgevallen, dat mij wanhopig maakte; en toen zij hare parelwitte tanden met een Epicurische graagte in een roomtaartje zette, moest ik mij van ergernis omkeeren.

Niet alleen zij blijkt veranderd. Bij vrienden van vroeger die hij ontmoet, vindt hij ook niet meer wat hem destijds zo in hen boeide.

Ik loop evenals Diogenes met een lampje om naar menschen te zoeken, die ik vroeger gekend heb; ik vind geheel andere wezens in de plaats. Het is of ik reeds gestorven ben en op aarde terugkom; zoo weinig herken ik in het geslacht waarmeê ik ben opgegroeid. Ieder ander is groot, is wijs, is rijk geworden; ik alleen ben nog altijd dezelfde kinderlijke, dwaze, arme Jonathan van voorheen.

TERUGBLIK

In 1847 trouwde Hasebroek in Breda met Anna Maria Jacoba van Tets. Het huwelijk heeft hem opgewekter gemaakt. Hij gaat godsdienstig geïnspireerde gedichten schrijven, maar zijn dromen zijn door waarheid verdrongen. Wel blijft hij met een zekere regelmaat de herdrukken van zijn boek bezorgen, telkens weer zich erover verwonderend dat de opeenvolgende generaties belangstelling ervoor blijven tonen. Bij de vijfde druk van 1872 kan hij al met vertedering terugblikken op de ontboezemingen van de mijmerende en peinzende Jonathan van zijn vroegere jaren. Hij laat het boek wel zoals het is. Hij heeft nooit enige neiging gevoeld om het te 'verbeteren'.

Daarvan kon in geen geval sprake zijn. Het boek moet blijven wat het is. Gij zult ook een kinderportret van u niet nemen om het door een schilder in een zwarten rok te laten steken, in de hoop, dat het dan beter op u in uw tegenwoordige gestalte en voorkomen gelijken zal. Bij de afbeelding van een jongen behoort een jongenskiel; men noemt dat thans: 'het beeld in de lijst van zijnen tijd'.

Jan ten Brink schreef in de negentiende eeuw: 'De naam van Jonathan zal ten geenens tijde uit de geschiedenis onzer Letteren verdwijnen (...) Jonathan moet men liefhebben – liefhebben om de warmte van zijn gemoed, de helderheid van zijn verstand, de schalkheid van zijn luim'. Na het lezen van *Waarheid en Dromen* kan ik daar van harte mee instemmen. Ik ben blij dat Jonathan 'in de lijst van zijnen tijd' bewaard is gebleven. Hij heeft in onze literatuurgeschiedenis een bescheiden plaatsje weten te behouden, maar uit de boekwinkels is hij verdwenen. Gelukkig heb ik hem in een Amsterdams antiquariaat toch nog terug kunnen vinden. Een dierbaar bezit.